

NÉPMŰVELŐK ÉVTIZEDÜNK ELEJÉN*

A népművelők gondja-baja káoszában segít eligazodni egy kiadvány: Kovalcsik József – Sipos Zsuzsana – Szász János: Művelődés és közösség. Hatvan művelődési otthon 1970-71 című munkája. S mert 1200 példányban jelent meg, 76 forintért, nagyon kevesen juthatnak közművelődésünk keretein túlsugárzó megállapításaihoz, megpróbállok írásban végigmenni egyik nagyon lényeges fejezetén, amelyben a szerzők a népművelők helyzetével foglalkoznak.

Valamikor a gyerekkorom közepén érzékeltem, hogy a helyi művelődési, szórakozási alkalom mit jelent egy közösségnek. Abban a pillanatban tudtam meg ezt, mikor az ötvenes évek elején falum népházát, egy kocsmányi termet, elvették tanteremnek, s azzal, hogy a gyerekeknek adták, a felnőtt lakosságot, elsősorban az ifjúságot visszahökentették az istállóba, a ház eleji padokra, hogy ott kártyázzanak és álmodozzanak, ne bálozzanak, ne táncoljanak, a párválasztás nehéz és félszeg gyakorlatait kivert állatokhoz hasonló módon próbálgassák. Ők maguk teremtték abban az elveszett teremben közösségi, talán úgy is mondható, kulturális életüket, szívrük szerint az övéké volt. Hiába kérték vissza. Most szép művelődési ház áll a falu közepén, de nem nagyon méltányolják, nem igen beszélnek róla, többet vannak a kocsmában. Talán azért, mert nem érzik magukénak? Vagy több a pénzük, és jobb nekik az ivásos biliárdozás? Vagy annyira fáradtak, annyira télen is dolgozók, hogy a félórányi betérés jobb nekik egy pohár sörre lefekvés előtt, mint azok a hosszú programok, melyek a művelődési házban láthatók-hallhatók? Inkább a televízió? Ebben a könyvben nincs ki-mondva, csak érzékeltetve, hogy a népművelés, népművelők és a nép (ha már ezeket a szavakat fogadjuk el használatosnak) között szakadék van, kisebb-nagyobb a helyi állapotok szerint. A művelődési otthon a fölülről táplált intézményesített csatornák vége, mely a helyi igényeket is úgy veszi számba, ahogy ennek az irányító rendszernek megfelelnek, meg úgy, ahogy a fölülről diktált szórakozási divat a népben talajra talált. Például ezért kell olyan sokat beszélnünk az ifjúság beat-igényéről. Már sokan kifejtették nézeteiket arról a demokratikus álomról, hogy a népművelődés és a nép viszonya kölcsönös a művelődésben, az értékek ilyen körforgásával teremthető meg aktív, művelt közösség. Ha a népművelők elsősorban a föléb-resztett értékek talaján sarjasztják a műveltséget. Nem az az abszolút értékmérő, hányan járnak mindenféle rendezvényekre és előadásokra, hanem, hogy mennyire érvényesül a hatás. Csak a zárhoz illő kulccsal lehet az embereket kitarulkoztatni. Véleményem szerint itt van azoknak a bajoknak a gyökere is, amelyekre írásomban a Népmű-

művelési Intézet vizsgálata alapján föl akarom hívni a figyelmet.

A „fönti” irányítás, a „lenti” óhaj vagy közöny keresztelési pontján áll a népművelő. Az említett könyv bőséges tényanyagra támaszkodva vizsgálja és foglalja össze a népművelők helyzetét, s meglehetősen szomorú képet mutat. Úgy tűnik, kevesebbet törődnek velük, mint a pénzkerettel, a felszereléssel, vagy nem többet, mint a tárgyakkal, pedig nélkülük megállnak a kerekek, nem jár az óra, bármilyen szerény vagy luxuskivitelű alkalmatosságról is van szó.

A könyv anyagából választva inkább rájuk irányítom a figyelmemet.

Ismerem őket. Sokféleségükben van néhány közös tulajdonságuk: magabiztosak, jó fellépésűek és végtelenül panaszkodók. Beszédük legtöbbször meggyerő, ha sokszor felületesnek is tűnik. Mozgásuk olyan, mint örök szélben a leveleké, izgatottak, az egyik pillanattól már a másikra figyelnek, mintha sehohol se lennének jelen: így mozgatják intézményük sok-áttételes rendszerét. Az idegennek állandóan bizonyítanak. Megszokták. Többet kell bizonyítaniuk feletteseiknek, akiktől a pénzt és előmenetelt kapják, mint a közösségnek, akikért dolgozniuk kell. S mert munkájuk eredménye megfoghatatlan, statisztikákkal muszáj védeni munkájukat.

A könyvből megtudhatjuk, mit vár el tőlük az elméleti népművelő. Egy vezető és függetlenített munkatárs feladatai a következők lennének az elmélet szerint: intézményvezetés (belső kör megszervezése, kádermunka). Az intézmény külső hatókörének számba vétele, szélesítése: érdeklődés-, műveltség-szint igény szerinti vizsgálata; művelődési, nevelési, szórakoztatási programozás; operatív szervező, mozgósító végrehajtó munka szakterületenként; propaganda: a közvetlen művelődési, nevelési, szórakozási folyamatok, formák, módszerek meghatározása, ellenőrzése; gazdasági-technikai feltételek teremtése. Ha ezek a feladatok mindennapi munkával kitöltődnek, az lesz belőlük, ahogy például egy járási, művelődési központ igazgatójának a napja eltelik: „Az irányítói, szervezői munka napi elfoglaltságai átlagosan heti 60 munkaóra duzzadnak fel. (Külön akadályozó a hiányzó technikai felszerelés, pl. hiányzik az írógép, a telefon.) Részletezve: a munkakezdés ideje reggel hét óra. Fél kilencig következik a gondnoki, technikai munkák ellenőrzése, előkészületek az aznapi foglalkozásokhoz. Majd kb. tíz óráig a levelezés, a posta, a könyvelés, az adminisztráció lebonyolítása. Tíz-től délig tárgyalások a külső partnerekkel, megbeszélések előadókkal, szakkör- és csoportvezetőkkel. Tizenkettőtől egyig ebéd, lazítás. Ebéd után egytől négyig kerül sor a napisajtó, a folyóiratok átnézésére, a jelentéskészítésre, a levelezésre. Négytől a szakkörök, csoportos foglalkozások

*Megjelent a Valóság 1972. XV. évf. 8. számában.

ellenőrzése. Az újabb feladatokra, a munkára való felkészülés hetente átlagosan 12 órát igényel.”

A járási központ hajszolt vezetőjének napirendjénél nem lazább a községi ház előadójaé sem. „A legtöbb időt az adminisztráció köti le (hetente átlagosan 24 óra), a rendezvényeket, foglalkozásokat heti 12 órában látogatom, az ügyelet is nagyjából hasonló lekötöttséget jelent. A közönség szervezés, a szervezőmunka 18 órát vesz igénybe. A munkára való felkészülésre heti 8 órában marad átlagosan. Szívesen végzem a közönség szervezést, a klubot gondozom, de terhes számomra a sok gazdasági ügy, az esti ügyelet, a plakátragasztás.”

Ezek szerint a községi népművelő 66 órát dolgozik a munkára való felkészülés 8 órája nélkül. Adminisztrációja egy kötött munkaidőben dolgozó ember fél munkaideje. Mikor képezheti magát? Mikor tájékozódhat? S mikor élhet magánemberként?

„Nőtlen legyen – mondja a 30 éves községi művelődési ház igazgató –, ha nős, akkor a felesége rendkívül megértő legyen, és határozzák meg a munkaidejét. Ahogy ismerem a járásban a népművelőket, mind keresztben van a feleségével a munkaidő miatt. Ha ezt nem érti meg a család, az embernek kedve van a munkához, akkor baj van a családban.” De hol az a család, amely ennek örül? Mint a hajóselesek éljék a népművelőnek életüket? Férjük adminisztrál, plakátot ragaszt, szervez, ellenőriz, minden napját fölálodva, legtöbbször még a szabadnapján is a ház ügyeit intézi. A feladat, az aprómunka tömegtelen.

S ezek után nézzük meg, milyen műveltségi követelményeket támasztanak a népművelőknek. Az átlagosnál jobban kell érteniük a szociológiához, szakértőként a művelődésszociológiához, érteniük kell a pszichológiához, elsősorban a szociálpszichológiához, nélkülözhetetlen a népművelés elmélet, az andragógia és a metodika, a vezetés- és a szervezéstudomány, kommunikációelmélet, a művelődéstörténet, az esztétika, szakesztétika, a propaganda formáinak ismerete és pszichológiája, a népművelési vizsgálódás módszertana. Még a társadalmi munkásoktól is elvárható bizonyos szakértelem népművelés elméletből és szociálpszichológiából, másféle szaktudományos ismeretük mellett.

Hogy ez milyen maximális követelmény a mai állapotokhoz képest, kellően igazolja két tényező: a szakképzettség és a népművelési szakirodalom olvasása.

A hatvan művelődési otthon vezetőinek és előadóinak 75,7%-a szakképzetlen: a vezetőket különválasztva ez az arány 66,7%. A vezetők fele rendelkezik felsőfokú iskolai bizonyítvánnyal, s van köztük 2,4%, akik csak általános iskolát végeztek. Rájuk férne a továbbképzés akár iskolai formában, akár önképzéssel. De mikor?

A kérdezők a szakfolyóiratok olvasójának mondják azt, aki a Népművelésből és a Népművelési Értesítőből cikket említ. 302 népművelő közül 229-en kimutathatóan nem olvassák szakfolyóiratukat, a Népművelést, bár az

arányt a tiszteletdíjasok érdektelensége rontja le igazán, mégis elgondolkoztató, hogy 12 művelődési központ igazgatója közül 4 nem tud cikket említeni, tehát nem számítható a lap olvasójának. 12 klubkönyvtár vezetője közül kilencen nem olvassák lapjukat, vagyis csak hárman tudtak cikket említeni.

A Népművelési Értesítő tudományos igényű folyóirat, cikkei magas mércéket követnek, azt, amit a főhivatású népművelőtől a szakma teoretikusai elvárnak. A 12 művelődési központ igazgatója közül 11 nem tud cikket említeni vagy bevallja, hogy nem olvassa, 35 művelődési központi főhivatású közül 17 nem tud cikket említeni, 15 nem olvassa bevallottan, 34 művelődési ház-igazgató közül 31 nem olvassa, a további kisebb intézményekben még rosszabb a helyzet. Már-már gúny tárgyává válik közöttük az úgynevezett elméletieskedés, a gyakorlatban azonnal nem érvényesíthető cikkek, tanulmányok. Ez természetes önvédelem, hiszen a követelmények aznapiak. Felettesének csak azzal bizonyíthat a népművelő, amihez felette is konyít, amit megért – a látogatottság növelésével, zsúfolt programokkal stb. Önvédelem úgy is, hogy a sodrásban úgy kell úszni, ahogyan az áramlat diktilja, még úgy is kimerülve és fuldokolva.

A népművelők elmondták véleményüket arról is, hogy maguknak milyennek kellene lenni ideálisan. Legyen a népművelő önfeláldozó, időt, munkát nem sajnáló, legyen ezermester, fontosak a jó kapcsolatok, a szervezőképesség és az üzleti érzék. „Mozgékonynak, talpraesettnek kell lenni. Kőműves Kelemenné módszerével belepíteni magát a falba. Szenvedéllyel – vagy sehogy!” Legyen optimista és kicsit hazardírozó is. Rendelkezzen jogi és gazdasági ismeretekkel, „mert az intézmény gazdálkodása teljesen a vezető vállain nyugszik. A felettes tanácsok pénzügyi ellenőrei minden részletre kiterjedően végzik revizori munkájukat és elvárják tőlünk azt, hogy mindent úgy ismerjünk, mint ők.” A népművelő tudjon hízelni, legyen taktikázó képessége, „bánni tudjon a részeg emberrel is”, „ne viseljen hosszú haját, de ne rója meg ezért a fiatalokat”. „Olyan dolgozót kíván ez a munkakör, aki minden áldozatvállalásra kapható. Fontos az ügyszereget, de ez a munkakör igen sok lemondást is kíván és igen szerény anyagi megbecsülésben is részesül, aki e pályát választja. Az erkölcsi megbecsülés sem kielégítő.”

Az utolsó idézet rávilágít pálya szomorúságára. Tapasztalatból tudom, hogy a népművelő státusa a falusi értelmiség között az utolsó helyen áll – orvos, pap, gyógyszerész, tanító, agronómus, kultúrház igazgató. Azért is, mert ez a foglalkozás még új, akár az agronómusé, másrészt látják, hogy nem értelmiségi munkát végeznek, a jegyeladás, a plakátragasztás jobban feltűnik, mint a nevelés bűvópatakja, harmadsorban a káderpolitikának olyan baklövéscei voltak és vannak, hogy a népművelőt nem is tarthatták értelmiséginek, mert a vezetők másodlagosnak tartották a művelődési otthon munkájával és vezetőjével együtt, nagyon sok alkalmatlant neveztek ki,

aki csak a direktívák végrehajtására volt jó, vagy arra se. Tudok olyan példát, hogy a tsz-adminisztrátor azért lett művelődési otthon igazgató, mert szült, a tsz-ben munkája ezzel bizonytalanabbá vált, gondolták, a kultúrát azért el tudja vezetgetni. Hasonló a községi klubkönyvtár vezetőjének helyzete: „majd tíz évvel ezelőtt pártmegbízatásként kaptam feladatot, hogy némi tiszteletdíjért végezzem. Ebben benne volt 300 Ft a könyvtárért, 220 Ft a népművelési feladatokért a rendezvényszervezéstől a takarításig. Eredeti szakmám nincs, tszcs-könyvelő, majd tsz-főkönyvelő voltam. Amióta függetlenítettek itt, úgy érzem, közvetlen feletteseim kevésbé értékelik munkámat. Például a helyi vezetők nem járnak el a rendezvényekre, a helyi tsz vezetősége elutasította azt a javaslatomat, hogy rendszeresen vegyenek jegyeket a jól dolgozók jutalmazására. A költségvetés feszültsége is nehezíti a munkát. 36 000 forintot kellene teljesíteni ebben a kis intézményben, és ez nagyon nehéz. Terhes a „pénzkereső” munka, a jegyeladási kénytelenségből adódó „házaló” módszer. Sok az adminisztráció is, mindent egyedül kell végezni. Emellett végzem a dolgozók gimnáziumának negyedik évfolyamát. Családanyja is vagyok, és itt nincs időbeli határa a munkának. Ha lehetne, változtatnék ezen. Szívesebben lennék betanított vagy szakmunkás”. Micsoda sérelmek és kudarcok, anyagi és erkölcsi kielégítetlenség következtében juthatott ide a 41 éves asszony? Vallomásának az a kimondatlan tanulsága, hogy társadalmi megbecsülése és anyagi helyzete devalválódott azzal, hogy népművelő lett.

A városokban a helyzet nem ennyire szembetűnő. Sok az ember, nincsenek olyan szoros, a közösség összetartozásával ellenőrzött kapcsolatok. Ha a város magasabban is értékeli ezt a munkát, az a közvetlen erkölcsi és anyagi megbecsülésben ott sem nyilvánul meg. A hatvan intézményben 1970-71-ben a vezetők bérátlagja a tanácsi fenntartásúak esetében 2060 Ft, a szakszervezeti fenntartásúakban 3037 Ft; a főelőadók, előadók az elsőben 1812 forintot keresnek átlagosan, a szakszervezetiekben 2104 forintot. S nemcsak az derül ki, hogy ezek a fizetések rosszabbak voltak egy betanított munkásénál, meg hogy a szakszervezeti kultúrfunkcionáriusok jobban keresnek, hanem az is, hogy ott meg a vezetők és a beosztottak fizetése között nagyon nagy a különbség: a vezetők bére 977 forinttal több a tanácsiakénál, a beosztottaké már csak 292 forinttal.

Nem volt általános bérrendezés tíz éven át. Tíz év óta drágább lett az élet, növekedtek a követelmények, több a munka. Talán béren kívüli juttatással lehetne valamit segíteni, ha nem is megnyugtatóan. Ám a vizsgálatból kitűnik, hogy a szóbeli, írásbeli elismerés több az anyaginnál. A 302 megkérdezett közül 131-szer említettek szóbeli elismerést, 36-szor írásbelit, 27-szer kitüntetést, 113-szor anyagit, és el nem ismerést 63-szor. Az anyagi jellegű sérelmek nagy része ebből fakad. A munkával kapcsolatos sérelmek, kudarcok a gazdasági hajszából, az ellátatlanságból, a tanácsi és szakszervezeti vezetők értetlenségéből,

a helyi értelmiség közönyéből s a lakosság lagymatag érdeklődéséből fakadnak.

A sok ellenhatás szinte letaszítja a pályáról a népművelőket. Az egyetemen tudnák megmondani, egy-egy évfolyamnak hány százaléka dolgozik a népművelésben, szakmájában, és hány másutt. A szakmájában nagyon kevés. A vizsgált helyeken minden ötödik főhivatású el akarja hagyni munkahelyét. Az 58 igazgató közül csupán 11 nem csalódott munkájában, 20-nak többé-kevésbé, 12-nek alig váltak valóra elképzelései, 15-en nem választottak, nekik valószínűleg egyetlen elképzelésük sem vált valóra. A fluktuáció következménye pedig az lesz (s már az is), hogy közepes képességűek, szakképzetlenek kerülnek erre a pályára. A főhivatású beosztott népművelőknek majdnem a fele mindenféle kvalifikáció nélkül került posztjára. S a társadalomnak még örülni is kell, hogy ezt a munkát egyáltalán elvállalja valaki.

A kiadvány vizsgálatának igazságával figyelmeztet a közművelődés és a népművelők áldatlan helyzetére. Szinte már kiált. Nézzünk magunkba, akik mást csinálunk, lennénk-e népművelők, képesek lennénk-e ennyi áldozatra? Meg kell változtatni a helyzetet, mert kultúránk is veszélyes helyzetbe került, kétségessé vált a felnőtt lakosság jó szellemi közérzete, s csak a társadalom áldozatvállalásával lehet válaszolni a művelődés robotosainak áldozatára.

BÁNYFŰHUNYAD

KÖRÖSFŐ

